

Қарағз серіктесін құрудың
жобасы.

1924 - 77.

Оренбург.
1924.

Қарыс ерсіктігін құрудың

Шоубаев

1928-14.

Бұл жолды, аўлыгі әсеһде .
Аңға кемеһерһетһи 1928 - жыл
һенһаһердһк - 14 һһе һеһкһетһен .

..... гоһерһесеһде аһеһһеһде .
..... қарз коһерһатһеһе һеркһетһеһкһ

жолы.

I

жалпы жол.

- (1) Аһһе қарз коһерһатһеһе
..... һеркһетһе Аһһеһдеһи, һасқарһасһһкһ һорһаһһи
.....
(2) һеркһетһеһкһ қозһет һелһаһһон аһһеһи
.....
(3) һеркһетһеһкһ һасһһеһи;
(4) аһһеһһеһкһ, һеһеһерһеһкһ қарһаһһеһкһ рһһһеһеһкһ
аһһеһһеһкһ аһһеһкһге Аһһеһкһ һам зат һеһеһкһ;
(5) һасһһаһаһу аһһеһһеһкһ аһһеһкһ һен халқһкһ қолһде һолһе һорһеһан
қарһеһарһһ аһһеһкһ;
(6) Аһһеһһеһкһ аһһеһһеһкһ һеһеһеһкһ
һеһеһкһ жолһи һен аһһеһарһ һам жаһ кһһеһеһеһкһ һер һеһеһкһ аһһеһеһкһ
аһһеһеһкһа коһеһкһеһкһ һолһе һеһеһеһкһ;
(7) һеркһетһеһкһ мөһеһерһеһкһ кәһһеһи һам жарһасһи аһһеһкһ кһреһкһи
һаһһеһан, һорһал, һеһкһи зат һам һол һеһеһкһи һарһеһерһеһи һаһһеһкһ аһһеһкһ;
(8) аһһеһкһ мөһеһерһеһкһ аһһеһкһге аһһеһкһгеһеһкһ аһһеһкһи аһһеһкһи аһһеһкһи
деһдеһкһ һелһеһкһ;
(9) аһһеһкһ мөһеһерһеһкһ жарһаһһеһкһ аһһеһеһеһкһиһеһкһи коһеһеһкһеһкһи
һолһаһһеһкһи мөһеһеһкһерһи һам кәһһеһкһи деһкһеһеһкһи аһһеһкһи;

Книжная палата
БАССР

۷) آۋل چارۋاچىلىقى، كاسب ھام كوپىراتسىيە جايىنان جەرگىلىكتى خالىق آراسىندا بىلىم تارانتۇ.

۸) كوپىراتسىيە تۇۋرالى زاكۇننىڭ ھام اوسى جولدىڭ اىچىندەگى ماۋى- سانداردى جۇزەگە چىقارۇ ءۈچىن تىپىستى غامالدار استەۋ.

4) 3 نچى استانىياداعى ماقساتدارغا جەتۋ ءۈچىن سەركىتىڭ نومەندەگى استەردى استەۋگە اەركى بار:

۱) كاپىتال (سوما) قۇراۋغا ھام قارز آلۇغا؛

۲) سالىم، چار دەم، آمانات، قارز، ساۋدا دەلەلدىغى اوتكەرمەك جۇمس- دارن استەۋگە؛

۳) ناۋارلارن ساقتاۋ ءۈچىن اسكىلاد سالدىرۇغا؛

۴) نەسىبەچى مەكەمەلەر مەن، كوپىراتىفەر مەن، توغامدىق ھام خۇكىمەتلىك مەكەمەلەر مەن، جانا جاي كىمىسلەر مەن خابارىچى اسەبىندە قاتىسۇغا؛

۵) جۇرب تۇرغان كوپىراتىف اۋىمدارىنا كىرۋگە، اونىڭ جارىناسىن آلۇغا، ھام جاكادان كوپىراتىف اۋىمىن آچۇ اسىندە كىرىسۇگە.

۶) زاكۇغا ھام اوسى جولدا كورسەتىلگەن اەرەجەلەرگە قايچى بولەيتۇن، باسقا تۇرلى غامالداردى، جۇمسىداردى استەۋگە.

۵) سەركىتك كىسى اسەبىندە زاكۇدى خۇقۇقدارغا اىبە بولادى؛ زاكۇ رەتى مەن مۇلك آلۇغا، مۇلككە اىبەچىلىك خۇقۇقن جويۇغا اەركى بولادى؛

چارىتى ۋادە چاساسۇغا، اوزىنە مىندەت جۇكتەۋگە، سوندا اىبە بوب آقى سۇراۋغا، اوزىنەن سۇرالغان آنىغا جاۋاب بەرۋگە، جانادا چار دەم آلۇغا بولادى.

6) سەركىتكىڭ ءوزىنىڭ آنى— جۇنى جازىغان، مۇرى بولادى.

7) سەركىتك ءوز اۋستىمنە آلغان مىندەتكە، جانا جالىپى كەلتىرگەن زىيانمىزا ءوزىنىڭ مۇلكى مەن ھام كاپىتالى مەن جاۋابىنى بولادى. مۇنىڭ سرتىندا

اوسى جولدىڭ 81 نچى استانىياسى بويىنچا، سەركىتك مۇچەلەرى قوسىمچا جاۋابىنى بولادى.

II

سەركىتكىڭ قۇرىلىسى، ھام اونىڭ مۇچەلەرىنىڭ

خۇقۇق ھام مىندەتدەرى.

8) سەركىتككە جاسى 18-گە نولغان اىەل اەركەك دەمەي بارلىق آزاماندار مۇچە بولا آلادى، جانادا كوپىراتىف، آرتەل، سەركىتك تاغى سول سىياقتى

كىسى اسەبىندە رالىك مەن پايدالانۇچى اۋىم، مەكەمەلەردە مۇچە بولا آلادى.

اەسكەرتتۇ: كەسى اەسەبىدە زات مەن پايدالانۇچى اۋيىدار اوزدەرىنىڭ خۇقۇقدارن اوكلەرى آرقىلى جۈزەگە چىقارادى. اونداي اۋيىدار باسنىنن بىر-بىر اوكل بولادى.

9) سەركىتكە جاڭا مۇچەنى مۇچەلەردىڭ جالبى جىيىلمىسى آلادى؛ جالبى جىيىلمىسى جاڭدان مۇچە آلتۇ خۇقۇقن جەكە سەركىتك باسقارماسىنا يا باسقارما مەن كەكەسكە بەرۈگە بولادى. مۇچە بوپ كىرم دەۋچىنى اچ سەبەبن آيتىنى سەركىتك آلتاۋغا بولادى. مۇچەلىككە آلتاۋدى آرز بەن از دەنۈگە بولىدى.

10) سەركىتكە مۇچە بوپ كىرگىسى كەلگەن كەسىلەر، جالبى جىيىلمىسىدە بەككەن، اۋاگىسى بوينچا اول ناسىرتى باسقارماغا آرز بەردى. آرزدا سۇرايتۇن نەسىيەسىنىڭ مولچەرى كورسەتىلۈگە تىمىس؛ عانا سەركىتكىڭ تۇرلى فاۋلملارن ھام جولن اورنداۋغا مەنەتكەرامگى ھام چولدىڭ 18- نچى اسناتىياسى بوينچا، سەركىتكىڭ جۇمىسى اۋچن جاۋابتى بولانۇندىعى جازىلۇغا كەرەك.

11) چولدىڭ 25-نچى اسناتىياسى بوينچا، سەركىتكە مۇچە بوپ كىرۋچى كەسى بىر جارنا آلتاۋغا، عانا سەركىتكىڭ جالبى مۇچەلىرى جىيىلمىسىنىڭ بەلگىلەگەن مولچەرىندە مۇچەلىك آچقا تولەۋگە مەنەتكەر.

اەسكەرتتۇ: مۇچەلىك آچقا سەركىتك مۇچەلىرىنە قايتارلىمايدى. سەركىتكىڭ قوردا كاپىتالدا قوسىلادى.

12) سەركىتكە مۇچە بوپ كىرۋچى، اونىڭ كىرىۋىنەن بۇرن بولەن، سەركىتكىڭ مەنەتكەرلىكەرىندە قوسا جاۋابتى بولادى.

13) آر بىر مۇچە، آرز بەرب، سەركىتكەن چىقۇغا اركتى. مۇچەلىككەن چىققان كۇن دەپ قىزەت اەتەنۇن چىلدىڭ آخرى كۇنى اەسەبتەلەدى، اەگەر آرز سول چىل آياغىنا اەك كەسى اۋچ آي قالغاندا بەرلگەن بولسا؛ بۇلاي بولغاندا كەلەر قىزەت چىلدىڭ آخرى كۇنىدە چىقارىلادى.

14) سەركىتكىڭ اولىگەن مۇچەلىرى سەككەن سول اولىگەن چىلدىڭ آخرى كۇنىدە چىقارلىدى دەپ اەسەبتەلەدى. بۇل مەزگىلگە چەين اولۇچىڭ مۇلك رەندەگى خۇقۇقدارن، ھام مەنەتكەرلىكەرن اونىڭ زاكدى مىراسقورى زات بوينچا جۇرگىزەدى. اولۇچىڭ جالبى جىيىلمىسىدا بولۇ، سەركىتكىڭ سايلانۇ بوينچا قىزەتكە كىرۋ خۇقۇقدارى مىراسقورنا بەرلەيدى.

15) تولق سەبەبىسز سەركىتكە مەنەتن اوتەمەگەن، سەركىتكىڭ چولمانا ھام زاكدى اسەرىندە قارىسى بولغان يا سەركىتك زىماننا قاراي غامال اەتكەن مۇچەلەردى جالبى جىيىلمىسى فاۋلىسى مەن سەركىتكەن چىقار بىبەرۈگە بولادى

16) چىقارلغان مۇچەنىڭ سەركىتكەن چىققان كۇنى دەپ قىزەت چىلدىڭ سوڭقى كۇنى اەسەبتەلەدى، بىراق جالبى جىيىلمىسىدا بولۇ. سايلانۇ مەن ھام ۋازم انقارۇ خۇقۇقدارنا سول مۇچەلىكەن چىقۇ تۇۋراي مالىمەتەن امان كۇنىنەن باستاب آيىرىلادى.

17) 15 نېچى استاتىيا رەتى مەن مۇچەلىكەن چىغارلغاندار، ئەك جالپى، جىمىلسىڭ قاۋلىسى بويىنچا قايتادان آلەنۇغا بولادى.

18) *آر مۇچە *اوز بەرەسمەنەن بونەن، *جانا باسقا *بر مۇچەگە كەپلىك بەرگەنەنەن بونەن، تاغى سەركتىككە زىياندارىنادا *اوزنىڭ جارىناسى مەن جاۋاب بەرەدى. مۇنان نى باسقا مۇچەلەر مەن بىر دەي سەركتىككە مەندەتكەرلىك رەندە قوسىچا جاۋابتى بولادى. بۇل جاۋابلىق *آر مۇچەگە *آچقان قارىغا قۇرىلماس اسە مۇچەلەر نە غانا اسەبتەلەدى. بۇل سومادان آرتىق سەركتىككە بەرەسىسى *اۋچىن چەت كىسىلەردىڭ *قىمىسى اوندىرا مەيدى.

اوسى جولنىڭ 63 نېچى استاتىياسىدا كورسەتىلگەن *تارتىب بەن سەركتىككە چەككۈگە مۇمكىن *تۈرلى زالدارن اونەۋگە جالپى جەپىلىسىڭ قاۋلىسى بويىنچا تاغىندالغان مەندەتتى سالىمدارغا جوغارغى قوسىچا جاۋابلىق قاتىسى جوق. 19) چەپ قالغان پاچىغارلغان مۇچەلەر چىققان كۈنمەن باسناپ (13 نېچى، 14 نېچى *مام 16 نېچى استاتىيالار) *بر چىلغا چەپ باسقا مۇچەلەر مەن قاتار *اولار چىققان كۈنمەن بۇرن بولغان سەركتىككە مەندەتكەرلىك رەندە جاۋابكەر بولادى.

20) قىزەت جەپلىنىڭ اسەپىن جالپى جەپىلىسى بەكتەنەن كەپن *اۋچ آي اونكەن سولق، سول قىزەت جەپلى اونكەن سولق مۇچەلىكەن چىغارلغان دەپ اسەب اسەپلەتۈن مۇچەلەرگە يا اولاردىڭ زاككى مىراسقورلارىنا اولاردىڭ سەركتىك جارىنالاس كاپىتلىنا سالغان سالىمدارى قايتارىلادى؛ اول سالىمان سەركتىككە چەككەن زىياندا *قىمىسى سىباغا چەكەنلىك بالادى، *اگەر سەركتىك پايدا ئالغان بولسا، اول پايداسى سالىمغا قوسىلىپ بەرىلەدى. جوغارغى *آيتىلغان جارىنا سالىمىنان بونەن سەركتىككە باسقا كاپىتلىرىنان يا مۇلكىنەن سىباغا آلۇغا چىغارلغان مۇچەنىڭ خۇقۇقى جوق.

21) چىغارلغان مۇچەلەردىڭ جاۋابلىق مەزگىلى اوتبەي تۇرغاندا سەركتىك جاپىلا قالسا، چىغارلغان مۇچەنىڭ باسقا مۇچەلەر قاتارىدا سەركتىككە مۇلكىنە خۇقۇقى ساقىلادى *مام باسقىلار مەن بىر دەي جاۋاب بەرەدى.

22) مۇچەگە بەرىلەتۈن نەسىيە مولچەرى كەمىتىلگەن ۋاقىتتا، سول جەپلى *مام كەلەر قىزەت جەپلى اونىڭ جاۋابلىق مولچەرى كەمىتەيدى.

III

سەركتىككە كاپىتالى (سوماسى).

23) سەركتىككە نەگىزگى *مام قور كاپىتالى بولادى، *جانادا دەپ بەس كاپىتالىدا جاساي آلادى.

24) سەركتىككە نەگىزگى كاپىتالى قۇرالادى: ۱) چارقالق سالىمداردا

۴) جەكە كىسىلەردىڭ ھام مەكەمەلەردىڭ سەركىتكە قارزغا بىرگەن سوملارىنان؛
 ۳) سەركىتكە مۇچەلەرى جالپى جىمىلىسىنىڭ قۇلىمىسى بويىنچا (29 نچى اس -
 تانىيا) آلمان تۇن سەركىتكە مۇچەلەرىنىڭ قايتارىلغان تۇن ھام قايتارامىتۇن
 سالىمدارىنان؛ ۴) سەركىتكە نازا پايداسىنان چىقارغان سوملاردان، ھام
 ۵) جاردەمگە جىنالىغان سوملاردان.

25) تولق جارىنا سوم بولادى. بىر جولىدىڭ اەڭ
 كوپى قانچا جارىغا انى بولا آلتۇن جالپى جىمىلىسى بەلگىلەيدى. آر بىر
 جارىنا انىمىسى، جارىنىڭ سانىغا قارامىدىن، بىر غانا داۋس بەن پايدالانادى.
 اەسكەرتتۇ: جارىنا آلتىن اەسەبى مەن، نە زانداي تاغايىندالادى. نۇل
 جارىنانى سالۇ تارتىبى مەن چارىندارن، ھام قايتارىلىپ بەرۇ
 رەندەرن جالپى جىمىلىسى چەچەدى .

26) جارىنانى سەركىتكە مۇچەسى سەركىتكە كىرگەن ۋاقىتتا بىر جولا سا -
 لادى، نە جالپى جىمىلىسىنىڭ يا؛ اولنىڭ اوكلدىگى بويىنچا، باسقارمانىڭ كور -
 سەتكەن بەزگىلەرنىدە تاغايىنداغان مولچەرمەن بولمەب سالادى .

27) قور كىيىمىل نازا پايدادان، اەڭ كەمى %25 مولچەرنىدە، مىندەتنى
 چىقارىلغان سومادان، مۇچە بوب كىرەردەگى سالىمدان ھام جالپى جىمىلىسىنىڭ
 قۇلىمىسى بويىنچا باسقا تۇرلى سالىمداردان جاسالادى؛ اول سەركىتكە زالا -
 لدارن اونەۋگە جۇمىسالادى،

28) جالپى جىمىلىسىنىڭ قۇلىمىسى بويىنچا تاغىدا دەرىس اورنىغا جۇمسا -
 لانۇن كاپىتالدار جاسالۇغا بولادى. اول كاپىتالدى جاساۋ ھام جۇمساۋ
 رەندەرن جالپى جىمىلىسى بەلگىلەيدى.

29) 24 نچى استاميانىڭ ۳ نچى بايئاسى ھام 28 نچى استانىيا بويىنچا
 نەگىزگى كاپىتال مەن دەرىس كاپىتالداردى تولقىتىرۇ ۋچىن آلمان تۇن مىندەتنى
 سالىمداردىڭ مولچەرى جالپى جىمىلىسىدا كوپچىلىك داۋس بەن، بارلىق داۋسنىڭ
 ئۈچتىن اەكىمى مەن، تاغايىندالادى؛ بىر - اق جالپى جىمىلىسىدا سەركىتكە
 بارلىق مۇچەلەرنىڭ، اەڭ كەمى جارىمىسى بولمۇى چارت .

IV°

سەركىتكەڭ اۋلگىرتەتۇن اسدەرى .

آ. آقچانى ساقىتاۋغا آلۇ ھام قارز آلۇ .

30) قانداي كىسىلەردەن بولسا، مەكەمەلەردەن بولسا، آقچانى
 ساقىتاۋغا آلماندى .

31) آقچانى ساقىتاۋغا نومەندەگى رەت بەن آلۇغا بولادى: ۱) تاغايىندى

مەزگىلە قايتىرىپ بەرۋىگە مىزدەنكەر بولۇپ ئالۇ (كەسىمى ساقتاۋلار)؛ ۲) مەزگىلنى كەسىمى ئالۇ (ئوزى قايتا سۇراغان ۋاقىتىنا چەين)؛ ۳) سالۋىچى مەن باسقارمانىڭ كەلىشىمى بويىنچا، بەلگىلى چارنىتى مەزگىل يا جاغداي بولغان ۋاقىتدا قايتىرىپ بەرۋى چارنى مەن ئالۇ (چارنىتى ساقتاۋلار)؛ ۴) ھام ۴) ھەسەب تۈرىدە ئالۇ.

32) ساقتاۋ ئۈچۈن ئالغان آچقا ئۈچۈن سەركىتكە نىك كىسىنىڭ تىمىغانا اسپاتىما بەردى.

33) ساقتاۋغا ھام ئالمىلى—سالمىلى ھەسەبكە سالغان سوملار قۇبىيا ساتىلالدى ھام اولارغا سوت مەكەمەلەرنىڭ قانۇلىسى سز تىمىۋ يا توقتاۋ سەلنىدى؛ چانادا بۇل سوملار خالق كەمەسەرلەرى كەكەسىنىڭ 1921 نچى چىلى ايبۇنىنىڭ 30— نىداغى زانكى مەن بەلگىلىنگەن كەپلىكەر مەن پايدالاندى.

34) چارنىتى ھام كەسىمى ساقتاۋلاردىڭ اوسمەرى ساقتاۋ مەزگىلى ھەنكەنچە اوزگەرلمەيدى. مەزگىلى كەسىلمەگەن ساقتاۋلاردىڭ ھام ئالمىلى—سالمىلى ھەسەبكە سالغان سوملاردىڭ اوسم مولچەرى باسقارمانىڭ قانۇلىسى مەن اوزگەرتىلمەيدى.

35) ساقتاۋ ھام قارز ھەسەبلەرنى چالپى چىمىلس بەكىتەدى. اوسم مولچەرنى بەلگىلەۋ ھام ساقتاۋ مەن قارز ھەسەبلەرنە چوبا جاساۋ باسقارمانىڭ ھەركىنە بەرىلمەيدى.

36) ساقتاۋغا آچقادا، زاتدا ئالمىلى. زانئاي ساقتاۋلاردى ئالۇ ھام قايتىرىپ بەرۋى چارنىتى آيىرقچا ھەسەب مەن بەلگىلەنەيدى. اول ھەسەبنى چالپى چىمىلس بەكىتەدى.

37) سەركىتكە اوزىنىڭ مۇچەلەرىدىن بولسۇن، مەملەكەتنىڭ، كوپەرتىمىڭ مەكەملەردەن بولسۇن، چانادا چاي كىسىلمەردەن بولسۇن قارر آلا آلايدى. قارزدىڭ مولچەرىچەن ھام چارنىتى چالپى چىمىلس يا، اونىڭ اوكلدىكى بويىنچا باسقارما مەن كەكەس بىرىگىب تەغايىندايدى.

ب. قاچەت بەرۋى.

38) سەركىتكە اوز مۇچەلەرىنە، قارز آلدۇچىنىڭ ئالماي تۇرۇپ جۇمىسايەن دەپ، كورسەتكەن رەتمەنغانا جۇمىساۋ چارنىتى مەن، قاچەت بەردى. قاچەتنىڭ اورنىدى يا اورنىسىز ھەكەن، اونىڭ سەركىتكە مانسانىغا اۋىلەسەتۇن يا اۋىلەسەتۇن ھام قاچەتنى قايتىرىپ بەرەرك چاما دارا جاسى قانداي ھەكەن باسقارما چەچەيدى.

39) قاچەت آچقادا، زانئاي دا بەرىلۋىگە بولادى.

40) قاچەت، بەلگىلى مەزگىلدە بىر چولا تولىنۇ چارنىتى مەن بەرىلمەيدى،

نە كەسمىدى مەزگىلدەردە بولمىدەپ تولەۋ، نە بولماسا دەرىجىسى ئالمالى-سالالى
اسەب بەن تولەۋ چارتى مەن بەرىلەدى.

41) قاچەندى ءاوز باسىنىڭ سەنمى بويىنچا نە قامسىزدانۇ چاراسى
بويىنچا بەرىلۈگە بولادى،

42) قاچەت قامسىز دانادى: ۱) سەركتىك مۇچەلەرىنىڭ يا چەت كىمىسلەردىڭ
ءھام مەكەمەلەردىڭ كەپىل بولەۋى مەن ءھام ۲) آمانات بەن.

43) قاچەت، اەڭ كۆبى اون اەكى آي قىسقا مەزگىلى ءھام اۇزاق
مەزگىلى قىلب بەرىلەدى. اۇزاق مەزگىلدە قاچەتتەر سەركتىككە قولندا يار
اۇزاق مەزگىلى قارچىدارنىڭ اسەبىنەن بەرىلەدى.

44) تۇرلى قاچەتتەردى (39-43 نەچى استانىيا) بەرۋ ءھام قايتارب
آلۇ تارتىپ، جالپى جىمىلسىڭ بەكتىكەن، آيرىقچا ارەجەلەرى تاغايىدايدى.

45) ءآر ءبر جولداس سەركتىككە مۇچە بوب آلتىناردا، اونىڭ چارۋا
چىلمىنىڭ (داۋلەتنىڭ) چاماسىنا قاراي، ءاوز باسىنىڭ سەنمىنە قاراي، اوغان
بەرىلەنۋن نە سىيەمولچەرى، ياغنى بارلىق تۇرلۇچە قاچەتتەردىڭ قوسىندىسى
قانچا سومالىق يا ءآر قاچەت جەكە-جەكە قانچا سومادان (ماسەلەن ءاوز باسىنىڭ
سەنمىنە، كەپىل آرقىلى ءھام آمانات آلب) بەرب سەركتىككە بەرسەكتى
قىلۇغا بولاتۇنى بەلىگەنەدى.

46) سەركتىككەگى نەسىيە مولچەرىنىڭ چەگن جالپى جىمىلس آچادى.

47) نەسىيەنى تاغايىنداۋ، اوزگەرتۋ ءھام جابۋ سەركتىك مۇچەلەرىنىڭ
جالپى جىمىلسى مەن باسقارماغا يا باسقارما مەن كەكەس اەكەۋىنە برگە
جۇكتەلەدى.

48) باستابقى تاغايىنغان رەتى مەن (44-47 استانىيالار) بارلىق
نەسىيەلەر جىلماجل قايتادان قارالب اوترادى.

49) اەگەر آلتىناردا قاچەت تاغايىندى اورتىنا جۇمسالماسا، بولماسا قارز
آلۇچى قاچەندى بولمەلەپ تولەۋ چارتى مەن آلب، كەسمى نولۇلەرن
ۋاقتى مەن تولەمسە، باسقارما اودان مەزگىلى نولماي-آق قاچەندى قايتا
سۇراۋغا اەركتى. مۇلكىن ساتىب جاتقان قارز آلۇچىدان-دا باسقارما ۋاقتى
نولماي قاچەندى قايتا سۇرايدى.

50) 45 نەچى، ءھام 48 نەچى استانىيالاردا كورسەنلىگەن تارتىپ رەتى
مەن جولداسداردىڭ قايسىسى قانچا سومامغا چەين باسقا مۇچەلەرگە كەپىل بولا
آلاتۇندىغى بەلگىلەنەدى. مۇچەلەرگە چەت كىمىسلەردەن كەپىل آلۇ، آلماۋ
اەكى جالپى جىمىلسىدا، قانچا سومامغا چەين بەرۋگە بولاتۇن، ءھام قانداي
سومادان جوغازى چەت كىمىسلەر كەپىلدىگى آلتىناردا جالپى
جىمىلس چەچەدى.

51) قارز آلۇچىنىڭ مېر مېندەنكەرك بېن آلمان قاچىنىن تۇگەلى مەن تولىۋىنە كەپل جاۋابىنى بولادى. كەپلىك جاۋابى تۇرلى - دە، مەزگىلى - دە بولادى.

52) اوسم مولچەرن اوزگەرتۇ تۇۋرالى قۇلى جاسالماي تۇرب آلنگان قاچەندەرگە، دەربەس آلمالى - سالمالى اوسەب نۇرىدەن باسقاغا، اوسم اوزگەرمى قوللانمايدى.

53) كەپلى مەزگىگە آلغان قاچەندى قارز آلۇچى مەزگىلى جەنبەس بۇرن نۇگەلى مەندە، بولىمەلدەرە قايتارا آلادى. بۇل رەندە بۇرن آنگان اوسمەن، مەزگىل بىتۋىنە چەين قالغان بۇتن آيلارغا نىستى بولىمى قايتار بىلادى.

54) تولق داللىدى سەبەيدەر بويىنچا باسقارما قىسقا مەزگىلى قاچەن - مەردىك بۇكل سوماسىنىڭ يا مېر بولىمىنىڭ مەزگىلىن اوزايتا آلادى، مېر - اق اەك كىبى آلنى آيغا چەين غانا ماۋلەت بەرە آلادى. آيىرقىچا آيات بولغاندا ماسەلەن اورت، اۋى اچىنىڭ قىزمەنكەرى اۋلۇ، اەگن چەبىي فالۇ، مەل قىرىلۇ تاغى باسقا رەندەردە باسقارما آلگى مەزگىلى تاغدا اوزايتا آلادى. كەپل مەن بەرلىگەن قاچەندەردە كەپل سوزلغان مەزگىلدە كەپل بولۇغا رىزالق بىلەرسە غانا ماۋلەت بەرىلەدى، ياكى باسقا مېر جا كادان سەنەدى كەپل تاۋب آكەلگەندە، بولماسا باسقا تۇرلى قامىنىرداندىرۇ چاراسىن استەگەندە ماۋلەت بەرىلەدى.

55) سەركىتكىك اوزمۇچەسىندەگى ياسەرىتكىككە بورچقور باسقا كىسەلەر دەگى آلاسىسى اۋچەن قامىنىرداندىرۇغا سالنگان مۇلكىدەن، يا بورچقوردىك ساقتاۋغا بەرگەن سوماسىنان، نە اونىڭ آندىغى آلمالى - سالمالى اوسەبەن اولارغا نىبەتۇن آقچادان آلاسىسىن اۋستاب قالۇغا بولادى.

پ. اوتكەرمەلك جۇمىسدارى.

56) ئاپسىرۇلار مەن تولىۋۇ آلې اونى اىسەننە بەرۇ جۇمىسىن، آقچا جىبەرۇ مەم اونى آلې بەرۇ، مەنادا اوسى كۈنگى زاكىدار مەن رۇخسات اەلگەن باسقا تۇرلى اوتكەرمەلك اىسەرن استەۋگە سەركىتكە خۇقۇق بەرىلەدى. بۇل اوتكەرمەلك اىسەرى تۇۋرالى اەرەجەنى چالپى جىلس بەكىتەدى.

تە. ساۋدا - دەلدالىق جۇمىسى.

57) چارۋاغا مەم سەركىتكى مۇچەلەرنىڭ اەكەنەك اونىدەرن اوتكەرمە بەرۇ جۇمىسدارىن سەركىتكى مۇچەلەرنىڭ ئاپسىرۇى مەن، سولاردىك اوسەبەندە

ءھام سەركتىكىڭ ئۆز اسەبىنەدە جۇرگۈزەدى. ساۋدا دەلىدالىق جۇمىسى تۇۋرالى اەرەدەنى چالپى چىمىلس بەكمەدى.

58) مۇچەلەرىنە نارسە ئاۋب بەرۋ ءھام اولادىڭ نارسەلەرن اوتكىزىپ بەرۋ ۋچن سەركتىككە مىناۋ ە كىرەر بەرىلەدى: ۱) سە كىك مۇچەلەرىنىڭ چارۋاسىنان ءجانا كاسىبىنەن اونگەن زانباردى ساقتاۋ ، اوتكىزۋ ءھام ساتىپ آلۋ ۋچن بيا اولارغ كەرەكتى نارسەلەردى ساتىپ آلۋ ۋچن اسكىلاد، ماگازىن، كانتور سالۋغا ءآم آگەنت جۇمساۋغا، ۲) چىكى زات، تۇقم ءجانا باسقا سايماندار ئابانۇن ، آۋل چارۋاسىغا كەرەكتى قۇرال-سايماندار ءآم باسقا نار-سەلەر دايندايتۇن، اۇسقى قول اونەرى كاسىبىنىڭ استىگەن نارسەلەرن چىزىتۇن ءآم اولاردى اۋلگرتەنۇن تۇرلى آۋل چارۋاچىلىغن ءآم كاسىب دۇكەندەرن اۋيىداستىرۇغا.

ج. سەركتىك قىزمەتىنىڭ باسقا تارامدارى.

59) سەركتىك ئوز مۇچەلەرىنىڭ چارۋاسى اونىدەرن جافىسارتۇغا ءھام كونەرۋگە كومەك رەتىدە مىنالاردى استەي آلادى:

۱) آۋل چارۋاسى رەتىدە چارالار ئابۋ ءآم اولاردى جۇرەگە چىغارۋ ؛

۲) سەركتىك مۇچەلەرىنىڭ چارۋاسىن بىرلەسب استەۋىنە ءآم قۇرال-سايماندار مىن بىرىگب پايدالانىۋىنا جا دەمەس بولۇ: ۳) تاجرىبە اەگىندەر، قۇرال جالداپ بەرەتۇن دۇكەندەر ءآم اۋاگىلى چەبەرلك دۇكەندەر آچۇ؛ ۴) سەركتىك قىزمەت اەتەتۇن اۋداندى چارق قىلۇ ۋچن دە، كاسىب مافىساتى مەزدە اەلەكتىرلەندىرۋ ءآم سەركتىك پايداسىداغى جەرلەردى بولسىن، يا سەركتىككىڭ جەكە مۇچەلەرىنىڭ پايداسىداغى جەرلەردى بولسىن اوزدەرى مەن كەلسىپ سۇۋلاندىرۋ جۇمىسىن استە؛ ۵) آۋل چارۋاچىلىغى تاقىرىبىنى ءآم جەردى ئىلاندىرۋ تاقىرىبىنى كۇرس كورىنسى ءآم لەكسىيەلەر جاساۋ، خالق اۋىلەرن ءآم كىتابخانلار آچۇ؛ ۶) كوپىرانىسىيە، آۋل چارۋاسى ءآم مايدا كاسىب جاينىنان كىتابچالار ءآم مەزگىل-مەزگىل چىغىپ تۇراتۇن باسبا ءسوز چىغىرپ تۇرۇ.

۷

پايدا ءھام زىيان.

60) سەركتىككىڭ اسەب چىلىداغى بارلىق تۇسىمىنەن كۈللى چىغىنى چىغارلغاننان كەين قالغان سومما تازا پايدا دەب اسەبىتەلەدى.

61) چىلىق اسەب آيرغاندا، چىل بويىنا تولەنەگەن، اوندىرىلۇگە ءنىس قاجەندەر زىيان دەب اسەبىتەلەدى، بىراق مۇنى مەن زىياندەب كورسەتەلگەن قاجەندەردى اوندىرۋ ءاسى توقتاتىلمايدى.

62) نازا پایداننىڭ فوركاپىتالغا چىقارغاننان قالغانى، جولدنىڭ 27 نچى استاتىمىسى بويىچا، جالپى جىمىلىسنىڭ قاراۋى مەن بولمىدى. جالپى جىمىلىس مۇنى نەگىزگى كاپىتالنى اوسىرۇگە جۇمساۋغا، دەربەس كاپىتالدار آچۇغا سەزكىنىڭ باسقا كەركەرىنە اورنداۋغا، جانادا جالپى كاپىراتىف، آغار-تۇھام جالپى پایدالى ماقساتدارغا جۇمساۋغا بولادى.

63) سەزكىنىڭ چەككەن زىيانى فوركاپىتالدىن تولتىرىلادى. اەگەر مۇنى مەن زىياننىڭ اورنى تولمايتۇن بولسا، جالپى جىمىلىس جەنەبەگەن سومانى بارلىق مۇچەلەرگە، آلغان نەسىيەلەرنە قۇرىلماس قاب بەن تاراتىپ سالا آلادى، جانادا جولدنىڭ آياغىنان آرى جىبەرمەي، آرى قايسىسى ءوز سىباغالارنى تولەۋ ءاۋچىن مەزگىل تاغايلىرىدى. اەگەر تولەنەبەگەندە، باسقارما آرى جولداسقا تىمىستى جارىنانى آلگى زىيان رەتىندە تاراتقان سومما ءاۋچىن سالب جىبەرمەيدى، جەنەبەي قالغان سومانى سوت تارتىپى مەن ءاوندىرىپ آلادى. سىر جولداسدان سىر جىل انچىندە اوندىرىلەگەن سومانى، جوغارغى اەسەپ بەن، باسقا جولداسداردان اوندىرىلەدى.

باسقارما مۇچەلەرنىڭ نەرسى غامالدارىنان ءھام سالاقتىقدارىنان بولغان زىيانداردى، آيبىكلەردىڭ اوزدەرى تولەۋگە تىمىس؛ بۇلاردان تۇسكەن يا اوندىرىلگەن آچقا، زىيان چەكەرلىگەن كاپىتالدى تولقىتىرۇغا جۇمسلادى، يا جوغارغى اەرەجەلەر بويىچا آچقا تولەگەن جولداسدارغا قايتارىلىپ بەرىلەدى.

VI

سەزكىنىڭ ءاسىن باسقارۇ

64) سەزكىنىڭ ءاسىن باسقارۇ: 1) باسقارماغا، ۲) كەكەسكە، ۳) سەزكىنىڭ مۇچەلەرنىڭ جالپى جىمىلىسىنا جۇكتەلەدى.

آ. باسقارما

65) باسقارما سەزكىنىڭ ءاسىن اتقارۇچى اورنى بولادى. اول سەزكىنىڭ بارلىق جۇمىسدارىن جۇرگىزەدى ءھام اوسى جول ءھام جالپى جىمىلىسنىڭ بەككەن اەرەجەلەرى بويىچا سەزكىگە تاغايلىدى بولغان غامالداردى استەيىسى. باسقارما، آيرىقچا سەنم خاتىسىز— آق، بارلىق اسەردە، مىندەتكەرلىكەردە، ءوز مۇچەلەرى مەن، چەت كىشىلەر مەن ءھام مەكەمەلەر مەن فاتناسقاندا، جانادا تۈزەلمەيتۇن بوچقورلاردان آلاسى اوندىرىكەندە سەزكىنىڭ بولب ءاسى استەي بەرەدى.

66) باسقارماغا تاغىدا مىنلار جۇكتەلەدى:

۱) سەزكىنىڭ قىزمەتنىڭ ئۆزلىكى تارامدارى تۈۋرالى اەرەجە جاساۋ ءھام اونى كەكەسنىڭ قۇرىلماسى مەن جالپى جىمىلىسقا سالۇ؛

۳) ساقتاۋلاردى آلۇ ھام بەرۇ، قاچەت بەرۇ ھام جالپى نەسىيە جۇمىن جۇرگىزۇ؟

۴) تۇرلى چارتلى ۋادە ھام چارت جاساسۇ، مۇلكى آلۇغا ھام بەرۇگ، آكتى جاساۋ ھام سەركىك آتەنەن سەنەم—خاندان بەرۇ؟

۵) جالپى جىمىلسىڭ بەلىگىلەگەن مولچەرى چەگندە قارز آلۇ، بەكسل ھام باسقا مەنەتەكەرلىكەر بەرۇ ھام چەكەرگە قول قويۇ؟

۶) آقچانى آلۇ ھام بەرۇ، سەركىككە مەنچكىتى ھام اوغان سەنەب بەرپ اوتۇرغان آقچانى، باغلى زانداردى ھام مۇلكەردى ساقتاۋ.

۷) ھەسكەر تۇ: كاسسە جۇمىن ھام بار آقچانى ساقتاۋدى باسقارما جاۋابتى آرنەلگە يا ارسى جۇمىسقا آرنالب چاقۇرغان كىسىلەرگە سەنەب بەرۇگە بولاد ؟

۸) سەركىككە نارسە ساتب آلۇ ھام قولداغى نارسەن اوتكىزۇ ھام جۇرگىزۇ؟ ھام سەركىككە چارۋاچىلىق كاسب دۈكەندەرنە باسچىلىق اهنۇ؟

۹) سەركىككە مەنچكىنى تاۋار ھام مۇلكەردى آپاندان ساقتاۋ چارسن (страхование) استەنۇ؟

۱۰) سەركىك پايىداسىنا آقى اوندىرۇ ھام سوندا سەركىككەن سۇرالغان آقىلارغا، دالارغا جاۋاب بەرۇ؟

۱۱) سەركىككە سەنەن استەۋچى كىسىلەر چاقىرۇ ھام جالداۋ جانا اولاردى قىزمەتدەن چىغارۇ؟

۱۲) سەركىككە مەكەمە ھام، كىتابدارن ھام ھەسەبەرن جۇرگىزۇ، ھەسەب ئاپسىرپ اوتىرۇ ھام سەركىك ھامى ئاقىرىتى ھام كىسىلەر مەن ھام مەكەمەلەر مەن قاتىناسۇ؟

۱۳) جالپى جىمىلسقا بايانداما استەۋ ھامچن بارلىق اسەردى داينداۋ ھام اسەتە جاساۋ؟

۱۴) جىلىق ھەسەب تۈزەۋ ھام اونى بەكىتۇ ھامچن جالپى جىمىلسقا سالۇ؟

۱۵) اوسى جولدا آيتلغان ھام جول فاۋلىسىنىڭ آسلىمان چىقاتون ھام سەركىك ھام باسقا رۇچىلىقدان تۇۋاتون باسقا مەنەتدەر.

67) باسقارمانىڭ اچكى ھام تارتىبى، جالپى جىمىلسىڭ بەكىتەتۇن، ھامچەلەرى بويىنچا بەلىگەنەدى.

68) سەركىك باسقارماسى:

۱) سەركىككە مۇچە بوب تۇرغان كىسىلەردىڭ، ۲) چەكە مۇچەلەردىڭ نەگىزگى ھام دەرىس كاپىتالدارغا سالەمنىڭ، ۳) مۇچەلەرگە آچلغان نەسىيە مۇچەردىڭ ھام ۴) سەركىك مەنەتەكەرلىگىنە اولاردىڭ جاۋابتىلىق مۇچەرنىڭ قىزمەتەرن تۈزەۋگە مەنەتەكەر.

69) قزمەت جىلى بىتكەننەن كەين، اەڭ * آرسى 4 آي انچىدە، باسقارما * اوزىنىڭ جاساغان جىلىق اەسەن فاراۋغا * آم بەكىتۈگە جىلىق جالپى جىمىلىسۇ چىقىرۇغا مەنەتكەر .

70) * اوز مەندەتن بۇزغان، باسقارما مۇچەلەرى، اوزدەرنىڭ سەر كىتكە كەلتەرگەن زىياندارىنا بارلىق مۇلكى مەن جاۋاب بەرەدى. بوغان فاراماي، * اەگەر نەگىزى بولسا، اولار قىلمىستى * اس تارتىمى مەن سونقا تا تىلادى. جالپى جىمىلىسۇنىڭ باسقارمانىڭ * ىر مۇچەسىمەنە غانا ئاپىسرغىن قزمەتنى * اۋچىن باسقارمانىڭ باسقا مۇچەلەرى جاۋابىنى بولمايدى، اەگەر زالال كەلتىرەنە - سىكە اولاردىڭ چاراسى بولماسا .

71) باسقارمانىڭ اەڭ كەمى * اۋچ مۇچەسى بولادى؛ اولاردى جولىدا سادار * انچىدە جىمىلىسۇ * اۋچ جىلغا سايلاندى؛ اولارغا * لىكى * نارتىب بەن، جوق بولغان * آم چىغىب قاغان مۇچەلەردىڭ قزمەتن استەۋ * اۋچىن، اەڭ كەمى * اەكى اورنىبار سايلاندى .

72) باسقارمانىڭ جىل ساين * ىر مۇچەسى سايلانۇ رەتتەگى اولكەندىگىنە فاراي چىغىب قىلادى. اەگەر مۇچەلەر سانى اۋچەۋدەن آرتىق بولسا، * اۋەلگى جىلى، يا * اۋچ جىلدىڭ * اۋەلگى اەكى جىلىدا بىردەن آرتىق چىغىب قىلادى؛ مۇنداقى نەگىز * آر قىيىسى باسقارمانغا * اۋچ جىلدا ن آرتىق مۇچە بولماۋى - * ىر - آق چىغارىلانۇن مۇچە قايتادان سايلانۇغا بولادى .

اەسكەرتۈ: سەر كىتك * اچلىغاندا تۈگۈچ باسقارمانغا سايلانغان كىسىلەر * اۋەلگى اەكى جىلدا چەرەبى مەن چىقادى .

73) باسقارمانغا كەڭسەكە، نەكسە * كەمەسىمەنە نەمەرەگە چەين، تۇ * مەل كىسىلەر * ىر ۋاقىندا كىرە * لىمايدى .

74) باسقارمانىڭ آغاسى * اوزى سايلانسا، يا باسقارما مۇچەلەرى * اوز آراسىنان بىرەۋن سايلانۇغا اختىيار بەرسەدە، اەرك جالپى جىمىلىسۇدا، باسقارما * آغاسىنىڭ جوغىندا قزمەتن آتقارۇ * اۋچىن اوغان اورنىباردى باسقارما سايلاندى .

75) اەسەب جۇرگىزۇ باسقارمانىڭ * ىر مۇچەسىمەنە ئاپىسرلغان بولسا، اول مۇچەگە قازنا چىلىق قزمەتنۇن ئاپىسرۇغا بولمايدى .

76) اەگەر باسقارمانىڭ جالپى مۇچەسىنىڭ چارتىسى بولسا، * ىر - آق انچىدە باسقارمانىڭ آغاسى مەن اونىڭ اورنىبارى بار، اەڭ كەمى * اۋچ مۇچە بولسا، باسقارما * ماجىلمىسى بولغان دەپ اەسەبتەلەدى .

باسقارما جەمىدە كەمى * ىر رەت * ماجىلمىسى استەپ اونىرادى. باسقارما قۇلىسى پروتوكول كىتابىنا چازىلادى * آم اوغان ماجىلمىدە بولغان مۇچەلەر قول قوبادى .

77) باسقارما مۇچەسى آۋرۇ بولسا يا چوق بولسا، اونڭ اورنىنا سايللاۋدا داۋسى اەڭ كوپ آغان اورنىلار كىرەدى.

78) باسقارما ماچىلىسىندە چاچۇسز داۋس بەن كەڭەس مۇچەلەرى، كەڭەس ئەم باسقارما مۇچەلەرىنىڭ اورنىلارلارى بولا آلادى.

79) باسقارمادا ئەس جاپايى كوپچىلىك داۋس بەن چەچىلەدى، داۋس بىردەي بولسا ماچىلىس آغاسىنىڭ داۋسى بار جاغى اۋستەم بولادى.

30) جالپى جىمىلىس باسقارما مۇچەلەرىنە دايمىگى تۇردە قىزەت آقى بەلىگىلەي آلادى.

81) باسقارمانڭ اۋستىنەن آرز كەڭەسكە بەرىلەدى، كەڭەس ئاۋلىسىنىڭ اۋستىنەن سەركىتك مۇچەلەرىنىڭ جالپى جىمىلىسىنا بەرىلەدى.

82) باسقارما مۇچەسى جالپى جىمىلىس فاۋلىسى بويىنچا قىزەتتەن چىقما- رىلادى، اەگەر اورنىسز چاچقانى آققانلار، كەڭەس باسقارمانڭ اول اسكە جاۋابتى مۇچەسەن ۋاقىتچا اورنىنان قالدۇرۇپ، جالپى جىمىلىس چاقىرۇغا قام اەتەدى.

ب. كەڭەس.

83) كەڭەس باسقارمانڭ زاكىدى، چولدى، اەرەبەنى ئەم جالپى جىمىلىس ئاۋلىلارن دۇرس اورنداۋن بائىلايدى. سونڭ اۋچن سەركىتكىڭ بارلىق اسدەرى، كاسىب دۇكەندەرى، كاسىبەسى، اسپاتنامالارى، اسەبەرى، كەڭەس اسدەرى كەڭەسكە آچق بولىۋى كەرەك.

84) كەڭەسكە تاغىدا مىنلار جۇكتەلەدى: ۱) باسقارمانڭ تۈزەگەن اەرەجە چوبالارن قاراپ، اول نۇۋرالى فورىتىدىس جالپى جىمىلىسقا تابىمىرۇ؛ ۲) جىلىق اسەب، اسەتە، جانادا جالپى جىمىلىسنىڭ قاراۋىنا تۈسەتۈن تۇرلى اۋىغارۇ جۇمىسداردى قاراۋ؛ ۳) باسقارمانڭ آكەلب نۇسرگەن اسدەرن قاراۋ؛ ۴) اوسى چولدىڭ اەرەبەلەرى بويىنچا ئەم جالپى جىمىلىس فاۋلىلارى بويىنچا اوزىنە جۇكتەلگەن، بارلىق اسدەردى قاراۋ.

85) باسقارمانڭ اۋستىنەن بەرلىگەن آرز بويىنچا ئەم سەركىتك اسدەرن چولب اونكەندە ئاپلغان چاغدايلار بويىنچا كەڭەس باسقارمانڭ خاننا ئەم مە- ركىتك چولمنا اۋىلەسبەپتۇن اسدە- نىنە سالتەۋ بەرەدى. سەركىتك اسدەرىسەن نەگىزگى نارىبىسزىدكەردى ئەم قىيانانداردى ئاپقاندا، ئوندىچە جالپى جىمىلىس چاقىرادى.

86) كەڭەسدە اەڭ كەمى بەس مۇچە ئەم اەكى اورن ياسار بولادى؛ اولاردى جالپى جىمىلىس، سەركىتك مۇچەلەرىنەن، بىراق باسقارمادا چوق كەمىلەردەن، اۋچ چىلغا سايلایدى.

• ۱۷۱ سىكەرتۇ: كەڭەس مۇچەسى سەركىتكە جالدىن بىر قىزمەت ۋەتەن ئالمايدى .
 (87) آغا سايبلاۋ رەنەنەگى 74 نچى استانىيانىڭ ۋەجەسى، ۋجانا-دا
 باسقارمانىڭ فۇرىلىسى، غامال ئارتىمى، قىزمەت آقى ۋەم جاۋابتىلىغى رەنەنەگى
 72 نچى استانىيا ۋەسكەرتىۋى مەن ۋەم 70 نچى، 76 نچى، 77 نچى،
 79 نچى ۋەم 80 نچى استانىيالار كەڭەسكە قولىدىن ئالدى .

(88) كەڭەس كەرەگىچە، بىراق ۋەكە كەسى آيدىن بىر رەت، جىنالب
 نۇرادى . چەكە ئاقتاۋ ۋەستەرن كەڭەس ۋەزىنىڭ چەكە مۇچەلەرنە چۈكتەي
 ئالدى . كەڭەس ۋەزىنىڭ غامالدارن ۋەم ئارتىمەرن آيمىرچا كىتابقا
 جازب لوتىرادى .

(89) كەڭەس ماجىلىسىدە كەڭەسچى داۋس بەن، كەڭەس مۇچەلەرنىڭ
 اورنىسارلارى بولا ئالدى .

(90) كەڭەس ۋەستىنەن آرز جالپى جىمىلىسقا نەك كەڭەس آرقىلى بەرىلەدى؛
 اول آرزى ۋەكە جاقىن جىمىلىسقا ۋەزىنىڭ باينالاۋى مەن، بىرگە ئاپسىرۋغا
 مىنەتكەر .

(91) اوسى جولنىڭ 9 نچى، 37 نچى ۋەم 47 نچى استانىيالارنىڭ
 كورسەتىلگەن كەڭەس بەن باسقارمانىڭ بىرىككەن ۋەماجىلىسى، باسقارما مەن
 كەڭەسنىڭ چەكە—چەكە ۋەماجىلىسىن استەۋ ۋەچىن كەرەكتى بولغان مۇچەلەرى
 ساندى (76 نچى ۋەم 87 نچى استانىيالار) مۇچەلە بار بولساغانا تولق
 بولدى دەپ ۋەسەيتىلەدى . اوندى ماجىلىسىدە ۋەغالىق قىزمەتن كەڭەس
 آغاسى آنتىرادى . بىرىككەن ماجىلىسىدە بارلىق ۋەس جاپابى كوپچىلىك داۋس
 بەن چەچىلەدى؛ ۋەگەر داۋس قاق چارىسا، ۋەماجىلىسى آغاسىنىڭ داۋسى بار
 جاقى ۋەستەم بولادى .

پ. جالپى جىمىلىسى .

- (92) جالپى جىمىلىسىنىڭ قىزمەتىدە تومەندەكىلەر كىرەدى :
- ۱) باسقارمانىڭ، كەڭەسنىڭ، تەكشۈرۈش كەمەسىمەنىڭ مۇچەلەرن، سەركىتك
 ۋەكەلەرن ۋەم اولاردىڭ اورنىسارلارنى سايبلاۋ؛
 - ۲) جولدى اوزگەرتۈش ۋەم تولقىتىش ئۇرالى ماسەلەلەردى چەچۈ؛
 - ۳) سەركىتك مۇچەلەرن مۇچەلەكەن چىقارۋ؛
 - ۴) باسقارۋ مەكەمەلەرى ۋەچىن ئۇسقاۋلاردى قاراۋ ۋەم بەكىتۈ؛
 - ۵) ۋەسەبى ۋەم ۋەسەنەنى قاراۋ ۋەم بەكىتۈ، ۋەجانا پايدا مەن
 زىياندى ۋەلەستىرۈ؛
 - ۶) باسقارما، كەڭەس، تەكشۈرۈش كەمەسىمەنىڭ مۇچەلەرنە قىزمەت
 آقنى تەييارلاۋ؛

۷) سەرکتىڭ قىزمەتنى ئوقۇتاتۇ تۇۋرالى ماسەلەلەردى چەچۈ ؟
 ۸) سەرکتىڭ قىزمەتمە قانستى ماسەلەلەردى تۈزەش ۋە ئۈچۈن كەمسىمەلەر جاساۋ
 ۹) سەرکتىڭ جۇرگۈزەتۈن جۇمىسدارن بەلگىلەۋ ؟

۱۰) سەرکتىڭ نەسىيە مولچەرن (46 نچى استاتىيا) بەلگىلەۋ ؟
 ۱۱) سەرکتىڭ دەرىيەس كاپىتالدارىغا سالم تولەۋ ئارتىبن بەلگىلەۋ ؟
 ۱۲) فاجەت، ساقىتاۋ ھام آمانت، ساتىب آلتۇ، اوتكىزۋ، اوندىرس،
 اونكىرمەلىك جۇمىسدارى تۇۋرالى اەرەجەلەردى آيموقچا كاپىتالدار جاساۋ
 ءآم اونى جۇمىساۋ، چنا سەرکتىڭ باسقاغا مالدارى جىندا اەرەجەلەردى
 قاراۋ ءآم اولاردى بەكىتۋ ؟

۱۳) قارز آلتۇ تۇۋرالى ماسەلەنى چەچۈ ؟
 ۱۴) باسقارمانىڭ ءآم كەكەسنىڭ اۋستىنەن جىبىلسقا بەرلىگەن آرزىداردى
 قاراب چەچۈ ؟

۱۵) باسقارما مەن كەكەسى مۇچەلەرنىڭ سالاقتىغى ءآم اولاردىڭ تەرس
 غامالدارى ۋە ئۈچۈن جاۋابقىلىغى تۇۋرالى ماسەلەلەردى چەچۈ ؟
 ۱۶) باسقارما مەن كەكەسنىڭ چەچۈگە خۇقۇقى جوق، بارچا ماسەلە -
 لەردى چەچۈ .

93) آر ۋەبىر ماسەلە چەچلىگەندە، 96 نچى ءآم 97 نچى استاتىيالاردا
 كورسەتىلگەن مۇچەلەر سانى آنىق بولمۇن جىبىلس آغاسى باقىلاب اوتىرادى.
 جىبىلس آغاسى، ماسەلەنى چەچۈگە مۇچەلەر سانى كەم اەكەندىگىن بىلسە،
 جىبىلسى جابلدى دەپ جارىيالايدى، ۋەبىر - آق اونى مەن جىبىلسىدا بۇرن
 قارالب آلتىغان ماسەلەلەر زاكىدى قۇۋانن جويمايدى .

94) جالبى جىبىلسى اەڭ كەسى جىلدا ۋەبىر رەت، مايدىڭ 1- نەنەن
 فالدىرماي باسقارما چاقىرادى. چانادا كەرەك بولغان ۋاقىتدا باسقارمانىڭ
 قانۇلىسى بويىنچا، يا كەكەسنىڭ، نەكسەرۋ كەكەسىنىڭ، يا سەركتىڭ مۇچە -
 لەرنىڭ اون بولگەننىڭ ۋەبىر بولمىنىڭ سۇرانمۇ بويىنچادا جالبى
 جىبىلس چاقىرىلادى. كەكەسنىڭ، نەكسەرۋ كەكەسىنىڭ يا مۇچەلەردىڭ مولچەرى
 آزچىلىغىنىڭ سۇرانمۇ بولغاننان كەين اەكى جەتتىگە چەين باسقارما جالبى
 جىبىلسى چاقىرماسا، جالبى جىبىلسى كەكەس چاقىرادى .

95) جولداسداردى چاقىرۋ ئارتىبن جالبى جىبىلسنىڭ اوزى تاغايىدايدى،
 ۋەبىر - آق ئالايدا جولداسدارغا اەڭ كەسى جىبىلسدان ۋەبىر جەتنى بۇرن
 جىبىلسنىڭ قاي كۈنى، قاي جەردە بولانۇنن خابارلانىرۋ كەرەك، چانا بۇل
 تۇۋرالى باسقارمادا جارناما جاپسىرىلىب قويلۇ تىبىس، اوزىدا جالبى
 جىبىلسقا سالماقۇن ماسەلەلەر كورسەتىلۋ كەرەك .

96) جالبى مۇچەننىڭ بەسەن ۋەبىرى (اەڭ كەسى 25 كىسى) بولسا، جالبى

جىمىلس بولغان دەپ ەسەيتەلەدى. جالپى جىمىلس سەركىتك فزىمەتن ئوقۇتقان تۇۋراللى، جولداسداردۇڭ جاۋابىتىلىق مۇلچەرن (18 نچى استاتىيا) اوزگەرتىۋ تۇۋراللى، نەگىزگى، فورمۇلەم دەرىسە كاپىتالدارغا مىندەتنى سالم بەلگىلەۋ (24 نچى آم 29 نچى استاتىيالار) تۇۋراللى، ۋاكەلەر سايللاۋ (101 نچى استاتىيا) تۇۋراللى آم جولىدى اوزگەرتىۋ تۇۋراللى ماسەلەلەردى چاچۇگە چاقىراسا، اوندا بارلىق مۇچەنڭ ەكەمى جارىنىسى بولۇ كەرەك.

(97) ەگەر جالپى جىمىلس تاغابىندالغان كۇنگە 96 نچى استاتىيادا كور- سەتىلگەن سانغا سەركىتك مۇچەلەرنىڭ جىمىلغانى تواماسا، ئۇ مەسەلەلەردى چەچۇگە مۇرآيدان مۇرى جىمىرمەي ەكەنچى جالپى جىمىلس كۇنى بەلگىلەنەدى ەكەنچى جىمىلسدا فابچا مۇچە بولسدا جىمىلس بولىدى دەپ ەسەيتەلەدى؛ مۇر-آق جىمىلس سەركىتك فزىمەتن ئوقۇتقانۇ تۇۋراللى ماسەلەنى قاراۋ مۇچەن چاقىرلسا، اوزى ەكەنچى جىمىلسدۇڭ اوزىندە ەكەمى بارلىق مۇچەنڭ اۋچەن مۇرى بولۇۋى كەرەك.

(98) جالپى جىمىلسدا، سول جىمىلسدۇڭ مۇرى آرناب سايلانغان، كىسى آغاللى قىلادى. باسقارمانڭ، كەكەسەدۇڭ، نەكسەرۇ كەمەسەيەسەنڭ اچىندە مۇچە بولۇپ تۇرغان، سەركىتك مۇچەلەرى آغالققا سايلانمايدى.

(99) جالپى جىمىلسدا سەركىتكدۇڭ مۇرى مۇچەسى مۇر داۋسقا - غانا ەيە بولادى. باسقارمانڭ، كەكەسەدۇڭ يا نەكسەرۇ كەمەسەيەسەنڭ چاقىرۇ مەن سەركىتك مۇچەسى ەمەس كىسىلەردە جالپى جىمىلسدا كەكەسەچى داۋس مەن بولا آلادى.

(100) جالپى جىمىلسدا سەركىتكدۇڭ مۇرى مۇچەسى مۇرلى ماسەلە چەچىلگەندە مۇرىچا پىكىردە قالۇغا بولادى مۇر اول پىكىرن سەركىتك مۇر- چەلەرنىڭ جالپى جىمىلسى پروتوكولىن جازاتۇن كىتابقا نەكەۋدى سۇراي آلادى.

(101) جالپى جىمىلس اوزىنڭ بەلگىلەگەن مۇچەرنە، ەكەمى كۇمى مۇر خالغا اوكلەر سايلاي آلادى، مۇر اولاردۇڭ جىمىلسدارغا جالپى جىمىلس اوزىندە اوسى جول بويىچا بەرلىگەن بارلىق، خۇقۇقدارى مەن مىندەتەرن مۇرە آلادى. بۇل تۇۋراللى قانۇلى سەركىتك مۇچەلەرى جالپى جىمىلسدا كوپچىلىك داۋس مەن، ەكەمى جىمىلسدۇڭ اۋچەن ەكەمى مەن، چاقىرلادى، مۇر اول جىمىلسدا جالپى سەركىتك مۇچەلەرنىڭ ەكەمى جارىنىسى بولۇ كەرەك.

قارالۇغا مۇرى ماسەلە، اوكلەردۇڭ بەسەن مۇرىنڭ سۇرانمۇى بويىچا جالپى جىمىلس قاراۋىنا چىقارلادى.

(102) باسقارما، كەكەسە مۇر نەكسەرۇ كەمەسەيەسەنڭ مۇچەلەرى جالپى جىمىلسدا باسقا مۇچەلەر مەن بىردەي خۇقۇقدار مەن پابىدالانادى، مۇر-آق

مەندەگى ماسەلەلەردى قاراغاندا چەچۈسز داۋس بەن اوتىرادى: 1) او -
دك قزمەتن باغالاۋ تۇۋرالى، 2) اولارغا قزمەت آقى بەلگىلەگەندە ھام
اولاردى سونقا تارتۇ تۇۋرالى.

103) جالپى جىمىلس قاۋلىسى آيىرقچا كىتابعا جازىلب، اوغان جىمىلس
اغاسى، خاتىچىسى كەكەسەك ھام باسقارمانك بار مۇچەسى ھام، اەك كەمى
ەكى ساۋانتى سەركىك مۇچەسى قول قويدى. پروتوكولگە جالپى جىمىلسقا
كەلگەن سەركىك مۇچەلەرنىك تىزىمى جازىلب تىركەلەدى. بۇل تىزىمدى
الگى كىسىلەر قول قويىپ كۇۋالاندىرۇلەرى كەرەك. جالپى جىمىلسك
قاۋلىسى جىمىلسدا بولغان ھام بولغانان، سەركىك مۇچەلەرنىك بارىنە مئەنەتكەر.

VII

سەركىك ەاسن تەكسەرۋ عتارتىبى.

104) سەركىككە ەاسن تەكسەرۋ يا كەكەسكە، يا آيىرقچا اوسى ماقسات
بەن سايلانغان تەكسەرۋ كەمەسىيەسىنە جۇكتەۋگە بولادى.

105) تەكسەرۋ كەمەسىيەسىنك اەك كەمى ەۋچ مۇچە ھام اەكى اورنىل
سارى بولادى. اولاردى جالپى جىمىلس ەبر جىلغا سەركىككە باسقارما مەن
كەكەسنىك مۇچەلەرىنەن باسقا ھام اولاردا قزمەت اەتەتۇ. مۇچەلەردەن باسقا،
كىسىلەردەن سايلادى.

106) اوسى جولارك 70 نچى، 74 نچى، 77 نچى، ھام 80 نچى
استاتىبالارى تەكسەرۋ كەمەسىيەسىنك مۇچەلەرىنەدە قولدانىلادى.

107) تەكسەرۋ كەمەسىيەسىنە جۇكتەلەدى:

1) اەك كەمى جىلىنا ەبر رەت، مۇنان تىسقارى كەرەك بولغاندا، سەرك-
تىككە مۇلكن، كاسسىن، جىلق اسەن ھام جالپى قزمەتن تۇئەل تەكسەرۋ؛
2) جالپى جىمىلسقا جىلق اسەب تۇۋرالىدا، ھام جىل بويىنا استەگەن
تەكسەرۋ جۇمىسى تۇۋرالىدا قورنىتىسەن بەرۇ؛

108) تەكسەرۋ كەمەسىيەسىنك اۋستىنەن آرز، ئەك سول كەمەسىيە آرقىلى
جالپى جىمىلسقا بەىلەدى؛ اول آرزدى اوزىنىك بايانداس قوسب جاقن جالپى
جىمىلسقا تاپسىرۇغا مئەنتى.

VIII

اسەب جۇرگىزۋ ھام اسەب.

109) ەككە كىتابدار بولۇغا مئەنتى ەآم اولارغا مىنلار جازىلادى:

۱) سەرکتىڭ تۈرلى آينالما جۇمىسدارىنىڭ جالپى كىرىسى ئام چىقىسى
جانا كاسسىنىڭ قولداغى بارى؛

۲) سەرکتىڭ جۇمىسىنىڭ ئار تارامىنىڭ جەكە-جەكە كىرىسى مەر
چىقىسى ئام -

۳) سەرکتىڭ ئار ئېرىكىسى مەن ئام مەكەمە مەن اسەبىنىڭ جالپى .

110) جالپى جىمىلىسقا ئاپسىرىلاردان بۇرن، اسەبىدى كۈلىمى كىتابدارى
مەن، اسپانتامالارى مەن كەكەس يا نەكسەرۋ كەمەسىيە قاراب وتەدى، سونان
سوڭ كەكەسنىڭ يا نەكسەرۋ كەمەسىيەسىنىڭ قورنىدىسى مەن بەكىتۈگە
جالپى جىمىلىسقا سالغىدى .

111) سەرکتىڭ اسەبى جىمىلى دن
چەين دەپ اسەبىتەلەدى . اگەر سەرکتىڭ ئوز قىزمەتن جارىڭ اچىدە باستاسا،
بىرنچى اسەب جىمىلى سەرکتىڭ اچىلغان كۈنىمەن سول جىلدىڭ
چەين دەپ اسەبىتەلەدى .

112) جىلق اسەبىڭ اچىدە سەرکتىڭ جالپى قىزمەتى نۇۋرالى بارىق
دەرەكىلەر ئام جالپى تۇسىم-چىقىم؛ پايدا مەن زىيان اسەبى، سەرکتىڭ
جىلق اۋلىگرتكەن اسەبىنىڭ كىرىس، چىقىس ئام قالىدىقى، قىزمەتنىڭ ئار
تارامدارىنىڭ جەكە-جەكە كىرىس، چىقىس، قالىدىقى، جانادا مۇچە سىنىڭ
اوزگەرلىگەنى، ئام سەرکتىڭ مەندەتەرلىگى بويىنچا ئار ئېرىمۇچەكە كەلەتۈن
جاۋابىلىق سومانىڭ جالپى اوزگەرلىگەنى نۇۋرالى تولق ماغلۇمات
بولۇ كەرەك .

113) جىلق اسەبى، سول اسەبى قاراۋغا چاقىرىلغان جالپى جىمىلىس
بولاردان اڭ كەمى اەكى جەتى بۇرن، جاسالىب، اوغان باسقارما، كەكەس
ئام نەكسەرۋ كەمەسىيەسىنىڭ مۇچەلەرى قول قويۇغا تىس . آلكى اەكى
جەتنىڭ اچىدە، بەلكىلى ساغاتداردا باسقارمادا اسەب جولىداسداردىڭ قاراب
نانىسىۋى اۋچىن آچىق بولىۋى كەرەك .

114) باسقارما كورسەنلىگەن مەزگىلگە (69 نچى اىستانىيا) جىلق اسەبى
جاساماسا، كەكەس ئوزى باقىلاب اونى باقا كىسىلەرگە جاساۋ اۋچىن
بەرۋگە مەندەتكەر .

115) جالپى جىمىلىسنىڭ بەكىتكەن اسەبى سەرکتىڭ اسىدە ساقىلادى .

116) سەرکتىڭ اسەبى ئام كەكەسى تىلىدە
جۇرگىزىلىدۇ .

IX

سەرکتى توقتاتۇ (جاۋ)

(17) سەرکتى توقىلادى (جاۋىلادى) .

- (1) سەركتىك مۇچەلەرنىڭ جالپى جىمىلىسىنىڭ فۋلىسى بويىچا؛
 - (2) سەركتىك ناچار (كۈچى كەم) بولغاندا؛
 - (3) اەگەر سەركتىك مۇچەلەرنىڭ سانى 50-دەن كەم بولسا.
- سوكشى رەندە باسقارما تەدكېن جالپى جىمىلىسى چاقىرۇغا مەندەتكەر؛ اەگەر بۇل ۋانتقا چەين جاڭدان كىرۇچىلەر مەن مۇچە-نى تولمىب فالما، جالپى جىمىلىسى سەركتىكىنى نوتانتۇ (جاۋ) تاقىرىتى فۋلى چىغارادى.
- (118) سەركتىك نوتانتۇغاندا (117 نچى استاتىما) جالپى جىمىلىسى آيمىرقا فۋلى مەن سەركتىكىڭ اسىن بىتىرۇ تارتىپن بەلگىلەيدى.
- (119) اسىدى بىتىرۇ تاقىرىتى جالپى جىمىلىسىڭ فۋلىسى جەرگىلىكتى گازەندەردىڭ بىرىندە جارىلانادى.
- (120) سەركتىك اسىن بىتىرۇ جۇمىسىن، اەگەر جالپى جىمىلىسىڭ فالىسى مەن بوتەن كىسىلەرگە جۇكتەلمەگەن بولسا، باسقارما مۇچەلەرى استەيدى. اسىدى بىتىرۇ چىلەردىڭ سانى اۋچەن كەم بولماسقا تىپىس.
- (121) اس بىتىرۇچىلەر، باسقارما مۇچەلەرنە آرئالپ چىغارلغان، جالپى اەرەجەلەرگە باغىنادى *ھام سونىڭ بويىچا سەركتىككە كەلتىرگەن زىياننى *اۋچەن جاۋابتى بولادى، *جانا-دا تەكسەرۇ كەمەسىپە سىنىڭ يا كەڭەسىڭ تەكسەر بۇنى كىرەدى.
- (122) اس بىتىرۇچىلەر سەركتىك مەندەتكەرلىكەرن اوندایدى، اونىڭ سۇراۋى بويىچا آلادى *ھام اوندىرەدى *ھام سەركتىككە مەنچىكتى مۈلكى ساناتى. اولار، اەگەر جالپى جىمىلىسى خۇفۇق بەرگەن بولساغانا، جاڭدان مەندەتكەرنىڭ جاۋغا كىرە آلادى.
- (123) سەركتىكىڭ مۈلكى اوزىڭ بارلىق مەندەتكەرلىكەرن اوتەۋگە جەتتەيتۇن بولسا، جەتتەي قىلغان سومانىڭ اەسەبى جازىلادى *ھام *آر مۇچە اوزىڭ جاۋابتىلىغى (18 نچى استاتىما) مولچەرنە سەركتىكىڭ پەرەسىسى *اۋچەن تىپىستى سومانى تولەۋگە مەندەتكەر.
- (124) سەركتىكىڭ پەرەسىسى تولەتپ بولغان سونىڭ، *جانادا، اس بىتىرۇ تۇۋرالى جارىناما بولغان كۈننەن باستاپ بىر جىل اۋىكەن سونىڭ، سەركتىك مۇچەلەرنىڭ جارىئالارى فايتار بىلۇغا بولادى. سەركتىكىڭ *الى مەزگىلى تولما-غان پەرەسىلەرن *ھام داۋالى پەرەسىلەرن تولەۋگە كىرەكتى سومانى *اس بىتىرۇچى چەگەرب آلب قىلادى.
- اوسى استاتىمانىڭ اەرەجەلەرن بۇزغان اس بىتىرۇچىلەر سەركتىك آلدندا، آلاسىلى كىسىلەر آلدندا، نوسا جاۋابتى بولادى. استاتىما اەرەجەلەرن بۇزغانن بىلە-تۇرا، اول تاقىرىتى جازب بىلەرمەگەن تەكسەرۇ كەمەسىڭنىڭ ياكەڭەسىڭنىڭ مۇچەلەرى دە آلكى سىياقتى جاۋابتى بولادى.

125) ءاس بىترۇچىلەر ءامىدى بىترگەننەن كەين اوزدەرىنىڭ قزمەنى نۇۋرالى اسەبى تەكسەرۋ كەمەسىياسىنىڭ ياكەكەسنىڭ قورىتىندىسى مەن جالپى جىيىلىسىنىڭ بەكىتمۈننە تېسىمىرادى. ءاس بىتكەنىڭ نۇۋرالى اسەب بەكىتىلگەندىكى، بۇرن سەركىنىڭ جولى قاتىنالىغان، مەكەمەگە بىلسەردى ءآم اوغان سەركىنىڭ بارلىق ءاس ءآم اسپانتامالارى-دا جىبە بىلەدى.

126) سەركىنىڭ بورچدارن تۇلگەننەن كەين ءآم جارنلار قايتا لىغاننان كەين قالغان سەركىنىڭ مۇلكىن ءاس بىترۇچىلار، سەركىنىڭ جابۇچى جالپى جىيىلىسىنىڭ كورسەتمۈى بويىنچا، جالپى كوپەراتىمىنىڭ ءآم قوغامىنى مۇقتاجدارغا اورنىدايدى.

قارز كوپېراتىپ قۇرۇچىلارنا، آقچا كەمەسەرىيەتىنىڭ بەتتىكىن اۇلگى
جولنىڭ كەم جەرلەرن قالاي تولتىرۇ كەرەكتىكى ھام اونى قالاي
قاتتاۋ كەرەكتىكى جايمان

سلتەۋ

جلى رەسەلىك آنقارۇ كامىنەنى مەن خالق كەمەسەرلەرى كەكەسنىڭ قارز
كوپېراتسىيە نۇۋرالى زاكى بوينچا ھام آقچا كەمەسەرىيەتنىڭ قارز كوپېراتىپ
مەردى قاتتاۋ ئارتىپى نۇۋرالى نۇسقاۋىنىڭ 4 نچى نارماننىڭ قومچاسى
بوينچا، قارز سەركىتىكەردى قۇرۇچىلارغا سەركىتكىڭ جولن اوزدەرى
جاساۋغا ەرك بەرلگەن.

آقچا كەمەسەرىيەنى، جول جاساۋدى جەككەنۇ ۋەنچەن، سەركىتكىڭ اۇلگى
جولن بەكتىدى. ھام اول اۇلگى جولدى قازاقستانداغى اۋل جارۋاسىغا
قارز بەرۋچى بانكىسى باستىرپ چىقارب اوتر.

كەرەكتى جەرنە، قارز كوپېراتسىيە نۇۋرالى زاكغا ھام ر. س. ف.
س. ر. دىڭ باسقا زاكدارنىڭ قاچى كەلەيتۇن قىلىپ، بۇل جولغا سەركىتك
قۇرۇچىلار اوزدەرى ناراپىنان اوزگەرس ھام قومىچىلار كىرگىزە آلادى.
جولدى قاتتاۋغا بەرۋدەن بۇرن، تومەندەگى سلتەۋدى قولدانىپ، اونىڭ
اچىندەگى كەم جەرلەرن تولتىرۇ كەرەك.

I

جولنىڭ اچىندەگى كەم جەرلەرن تولتىرۇ.

1. جولنىڭ باسما سەركىتكىڭ آنن جازۇ كەرەك، جاناسەركىتك تۇرغان
گۇرنە، مەن اۋبەزنىڭ آنن جازۇ كەرەك.

1 نچى ەسكەرتۋ: ەگەر قۇرۇچىلار قاچەت—سالام ساقتاۋچى، سەركىتك
آچقىسى كەلسە، «قارز» دەگەن ەسوزدى ۋاچىرپ، اونىڭ اورنىغا
«قاچەت-سالام ساقتاۋچى» دەپ جازۇ كەرەك. جولنىڭ 1 نچى
نارماننىڭدا سولاي جازۇ كەرەك.

2 نچى ەسكەرتۋ: ەگەر قۇرۇچىلار سەركىتكىدى اۋل، جەر، بولس
آنن—مەن آنادان بولەك، اونىڭ مانسانن، آسلىن ھام جۇمەسنىڭ
بەنن سىپاتتايتۇن ەسم بەرگىسى كەلسە، ماسالەن: «ەگىچى»، «ەكپەك»،
«آغايىنىق» دەگەن سىپاتتى، مۇنداي ەسمىدى «سەركىتك» دەگەن
ەسوزنىڭ آرنىنان جازۇ كەرەك.

ءبولمىنىڭ آيرىقچا تارتىمى بويىنچا ۋاقىتچا گۇبىرنەلك آقچا بولمىنىدە-دە قانتالادى.
(2) سەركىتكە جولىن قارۋىچى، سەركىتكە قۇرۇچىلار جىيىلمىنىدا،
اوسىغان نىركەلگەن 1 نۆمۇرى اۋلىكى مەن، قۇربىلاتون سەركىتكە مۇچە بولب
كىرۋگە نىلەنۋچىلەردىكى تىزىمى تۈزەلەدى. بىراق اونداي كىمىلەردىكى سانى
18 جاسدان جوغارىغا بىلەننىڭ اەڭ كەمى 50 دەن كەم بولماۋ كەرەك.

(3) قۇرۇچىلار جىيىلمىسى ءوزى اىچىنەن، مۇنان بۇلاي سەركىتكە
قانتانۋ ءام باسقا جۇمىسدارن جۇرگىزۋ ءۈچىن اەڭ كەمى ءۈچ اوكل
سايلاۋ كەرەك.

(4) بۇل سايلانغان ءۈچ اوكل اوزدەرى قول قويىپ اوسىغان نىركەلگەن
2 نۆمۇرى مەن سەركىتكە جولىن قانتاۋ تۇۋرالى اۋيەزدىك آقچا بولمىنىدە
آرز بەرەدى؛ آرىزىدا اۋيەزدىك آقچا بولمىنىڭ تۇرالى مالىمەتلەرى
خابارلاندىرىلاتون كىسىنى ءام اونىڭ آدىرەسەن كورسەتۋ كەرەك.

اەسكەرتۋ: ءۈچ اوكلدىكى اۋيەزدىك آقچا بولمىنىدە بەرگەن آرىزىداغى
قويغان قولدارن جەرگىلىكتى بولستىق آتقارۋ كامىتەت يا اۋلىق كەكەس
كۇۋالاندىرغانى دۇرىسسىراق بولادى.

(5) آرزغا قوسا نىركەلب بەرىلەدى: (1) قۇرۇچىلار جىيىلمىنىڭ قاۋلىسى
بويىنچا كەم جەرى تولتىرىلغان، سەركىتكە جولىن ءۈچ دانا. اونىڭ اۋچەۋى-دە
بىردەي بولب، اۋچەۋىنىدە آرز بەرۋىچى ءۈچ اوكل قول قويادى، ءام
(2) سەركىتكە كىرۋگە نىلەنۋچىلەردىكى تىزىمى. بۇل تىزىمى-دە آلىكى
ءۈچ اوكل قول قويىپ بەرەدى. قانتاۋ تۇۋرالى آرىزدان ءام جولىدىكى اەكى
داناسىنان آلتىن ا.ە.مى مەن 15 تىنىنان (بارلىغى 45 تىنىن) تاكبا
الىمى آلتىلادى.

1 نۆمۇرى اۋلىكى.
گۇبىرنەسنىدە
قارز سەركىتكە كىرۋگە نىلەنگەن كىمىلەردىكى.

تىزىمى.

كاسىبىنىڭ تۇرى	تۇراغى	آكەسىنىڭ ءام اوزىنىڭ اتى	تۇرى

2 نەشە اولكى

Оренбургский
Обла. Музей

• اۇيەزدەك آقچا بولمىدە.

• اۇيەزدە
• قارز سەرکتەك قۇرۇچىلاردان

آرز.

سەرکتەك قۇرۇچىلارنى قول قويغان ئۈچ دانە جولىن ئام سەرکتەككە
كىرۈگە تىلەنگەن كىشىلەردەك ئىززەت بىلەن چىقىرىپ بىزدەك اوسى جولىمىزدى
جالپى قارر كوپىرانىقىدەردى تىركىيتۈن كىتابقا جازىۋىتىۋىدۇ اوتىنەمىز .
اۇيەزدەك آقچا بولمىدەك بارلىق مالىدە، مەلەمەت، مەلەمەت، مەلەمەت (فالىنگە) مەنەۋ
(فالىندەي) آدرەس ەن چىقىرىپ تۇرىۋىتىۋىدۇ اوتىنەمىز.

قارز سەرکتەكى قۇرۇچىلار:

(1) (آتى) (آكەسىنىڭ آتى)

(2)

(3)